

*Сергій Данилович Безклубенко,
доктор філософських наук, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв*

СЛОВО ЯК НОСІЙ ІНФОРМАЦІЇ, АБО УКРАЇНСЬКІ ТАЄМНИЦІ ІНДО-ЄВРОПИ

Стаття присвячена розгляду «слова» як питомої одиниці мови, його надійності як засобу спілкування. Аналізуються причини та наслідки спотворення форми і викривлення змісту слова в комунікаційних процесах, відстежуються умови, за яких зберігаються первісні форма та зміст «слова» і з'ясовується культурно-історичне значення такого збереження.

Ключові слова: зміст слова, форма слова, звучання слова, графічне накреслення слова.

Статья посвящена анализу «слова» как удельной единицы языка, его надежности как средства общения. Рассматриваются причины и последствия искажений содержания и формы «слова» в коммуникационных процессах, исследуются условия, при которых сохраняются первичные форма и содержание слова и выясняется культурно-историческое значение такого сохранения.

Ключевые слова: содержание слова, форма слова, звучание слова, графическое начертание слова.

The article devoted to consideration of the term «word» as a specific unit of language and word's reliability as a mean of communication. The causes and consequences of the distortion of form and meaning of the «word» in the communication process are considered, explores the conditions under which preserved primary form and meaning of the «word» and it turns out the cultural and historical value of such conservation.

Key words: meaning of the word, form of the word, phonation of the word, graphic pattern of the word.

Про «слово» сказано і написано «гори» слів... Його романтизують та звеличують [12, с. 487], як Тарас Шевченко, обожнюють, як євангеліст Іоанн [5], часом сумніваються у його міці, як Леся Українка [8, с. 487]. «Слово» як питому одиницю мови з різних сторін вивчають науковці. Про значення (смісл) слова, його структуру написано чимало слів «структуралістами», «семіотиками» та «семіологами» – від Сосюра до Лотмана і Умберто Еко. Про «внутрішню форму» – як нібито «відношення смислу слова до свідомості його носія» – дискутували В. Гумбольдт, О. Потєбня, Г. Шпет, О. Лосєв. Проте залишається все ще мало з'ясованим надійність слова як засобу комунікації з огляду на його особливості носія інформації. Цим і зумовлений вибір теми дослідження.

Мета ж цієї статті – відстежити причини і наслідки зміни первісних форми та змісту слова в процесі використання його як засобу спілкування та виявити умови і

значущість збереження його (тобто *форми* та *змісту* слова) сталості. Під «формою» слова автор розуміє його графічне накреслення (на письмі) та звучання (у мовленнєвій практиці), під «змістом» – означуваний словом об'єкт (денотат).

Як відомо, існує чимало (щоб не сказати – *безліч*) різноманітних засобів спілкування людей між собою. Починаючи від *пози, жесту, гримаси обличчя, виразу очей* і закінчуючи членороздільною мовою. Втім, чому, власне, «закінчуючи»? Адже достеменно встановлено, що існують й інші засоби спілкування людей як між собою, так і з тваринами, які не вписуються в рамки не тільки словесних, а й взагалі предметно-речових. Щодо такого роду спілкування з тваринами, дивовижні факти свого часу повідомив славетний дресирувальник тварин В. Дуров («Мой двадцатилетний опыт дрессировки животных»). Не менш, якщо не більш вражаючими є здавна відомі факти спілкування людей без будь-яких звичних ознак фізичної дотичності, тобто *на відстані*, яка вимірюється іноді сотнями і тисячами кілометрів. Дослідженню цього явища свого часу присвятили дослідницьку увагу чимало вчених, як закордонних, так і вітчизняних. Поміж останніх – В. Бехтерев («Мозг и его деятельность»), Л. Васильев («Таинственные явления человеческой психики»), Б. Кажинський («Биологическая радиосвязь?»), В. Глушков («О возможных особенностях физических полей биосистем»).

Академік В. Бехтерев виявив фізіологічну підоснову цих явищ, довівши експериментально, що *реальна дія*, яку здійснює хтось, і *дія мислительна* (тобто уявне здійснення цієї дії) – психофізіологічно один і той самий процес. Український учений-кібернетик В. Глушков здійснив успішну спробу з'ясувати *фізичні* закономірності спілкування людей на відстані без будь-яких технічних «посередників» і *сформулював їх математично*.

Попри всі ці та подібні прояви особливих, *екстремальних*, форм комунікації залишається непохитним уявлення, що мова – найдосконаліший засіб комунікації. Проте, як би дивним це не видавалося з першого погляду, мова, – як звичайна, побутова (*мовлення*), так і та, що слугує «матеріалом», у якому «вибудовані» наукові, філософські, релігійні твори, які відіграють важливу роль у житті суспільства, – на жаль, не є *абсолютно досконалим* засобом спілкування. Насамперед через природжену ваду питомої одиниці цього матеріалу, його «цеглинки», – *слова*.

Опосередкованим визнанням цього недоліку слова як *засобу комунікації* свідчить доволі поширена думка, що слова, мовляв, – *багатозначні*. І позірним доказом цієї «багатозначності» могло б бути одне з ключових слів цієї статті – *комунікація*. Справді, це латинське з походження слово, коли його «виводять» від дієслова *communicare* – *робити спільним, загальним, зв'язувати*), вживається у нас як синонім *спілкування*. А коли його «виводять» від іменника *communicatio*, – його трактують як *повідомлення*. Цим же словом «комунікація», уже як відієслівним іменником (від *communicare*), означається і сам *процес спілкування* (приватні розмови, дружні бесіди, наукові дискусії, лекції, доповіді тощо) незалежно від того, відбувається це спілкування безпосередньо чи за допомогою технічних пристроїв – «посередників» (*media*). Крім того, словом *комунікація* називають різноманітні *засоби сполучення* (включаючи залізниці, автошляхи, водогони, газо- та нафтопостачання тощо) та *зв'язку* (кабельні мережі телефонного, радіо- та телевізійного мовлення). Над те – у риторичі (науці про

ораторське мистецтво) *комунікацією* справдавна називається особливий – «анімаційний» – спосіб спілкування з аудиторією, мета якого – відновлення (пожвалення, загострення) уваги слухачів¹.

Але ця «багатозмістовність» слова *комунікація*, як і будь-якого іншого, – ілюзорна. Саме по собі «слово», – слово як таке, – беззмістовне. Це переконливо доводить непередбачена зустріч із незнайомою іноземною мовою. Але й у знайомій і навіть рідній мові вимовлене (як певна сукупність, послідовність, комбінація звуків) чи написане (як певна сукупність, послідовність, комбінація) знаків, «слово» становить всього лише своєрідну («прозору» – подібно до кришталевої склянки) «тару». І подібно до того, як посуд у результаті заповнення його певним вмістом, набуває не тільки іншого кольору, а й додаткової «вартості», так кожне слово (*poem*) набуває того чи іншого смислу завдяки «наповненню» його змістом: означення ним певного явища (*denotat*).

Ось у цьому «моменті» – процесі наповнення слів певним змістом – і причаївся «камінь спотикання»: особистісний відтінок смислу понять, які означуються словами. Як прозорий посуд забарвлюється у колір вмісту (а його обирає власник посуду), так і слова набувають особливого відтінку значення залежно від розуміння особою того явища, що вона його «вкладає» у слово як його (цього слова) зміст. Інакше кажучи: слова, а відтак і означувані ними поняття, неодмінно несуть відбиток особи, яка ними користується. А це позначається на процесі спілкування як завада. Справді: щоб «комунікація відбулася», тобто люди у спілкуванні зрозуміли одне одного, треба кожному добирати слова, які *так само* розуміють співбесідники. Для цього необхідно уникати їхнього «*суб'єктивного*» відтінку і дотримуватися винятково їхнього «об'єктивного» значення.

Виявляється, це не така проста річ, як може здатися з першого погляду. Прислухайтеся уважніше до мови депутатів, інших публічних політиків, коли вони говорять, а не читають папірця. «Недорікуватість» деяких із них походить не від глупоти – це люди здібні і навіть розумні, – а від справжніх труднощів у процесі, так би мовити, «синхронного перекладу» власних думок на загальнозрозумілу мову, тобто переходу від особистісних смислів до загальнозрозумілих значень². В ускладненнях цього роду часто-густо і навіть залюбки люди зізнаються. Не кажучи вже про самоіронічне «я – як собака: все бачу, розумію, знаю, а сказати не можу», воно «проривається» у виразах «не знаходжу слів, щоб виказати...», «не можу навіть висловити, як я вдячний...» і т.п. Звісно, в тому разі, коли останні «самокритичні зізнання» не становлять більш-менш свідомого ораторського прийому – одного з художніх засобів мистецтва красномовства.

Отож, кожна людина, вступаючи у життя, повинна навчитися користуватися цим загальносуспільним багатством – світом понять, закодованих у словах, – вміти *освоювати* його. І подібно до того, як людина має навчитися користуватися вже створеними знаряддями повсякденного побуту (ложка, миска, зубна щітка, рушник,

¹ Останній виник з практичної необхідності: спеціальними дослідженнями незаперечно встановлено, що довільна увага аудиторії (крім, ясна річ, спеціальної – особливо зацікавленої) триває всього лише в середньому 7 хвилин 35 секунд, після чого слабне й відволікається.

² Пригадайте лишень доволі комічну сцену у фільмі «Москва сльозам не вірить», коли Гоша (персонаж, якого грає) з похмілля високопарно виголошує «полум'яну» політичну промову, закінченню якої слухач вимагає: «Переклади!»)

мило і т.д. і т.п.) та інструментами фізичної праці (молоток, ніж, серп, коса, лопата і т.д. і т.п.), так належить їй навчитись *володіти інструментами людського спілкування*: «знаряддями» *суспільної свідомості – поняттями* (від найпростіших, зафіксованих у назвах довколишніх предметів, до найскладніших, «зашифрованих» у категоріях науки, релігії, моралі, технологічних та технічних термінах), а також *правилами користування ними* (сформульованими в законах мовної граматики, формальної та художньої логіки, «зашифрованих» у традиційних обрядах, культових церемоніях, маніпуляціях тощо). Зауважмо – все це означається *словами*.

Тепер звернемо увагу на таку обставину. Нам здається цілком природним, коли людина, освоюючи якийсь інструмент звичайної роботи, пристосовує себе до нього – «наламує» руку (особливо це наочно видно у випадку навчання, наприклад, гри на якомусь музичному інструменті) і (або) – пристосовує його до себе (добирає за вагою, формою, розмірами і т. д.). Над те: коли існуючі знаряддя виявляються неефективними, їх прагнуть вдосконалити або й замінити, виготовивши нові. Колись у деяких ремеслах звання (і посади) майстра удостоювався той із працівників, хто доводив свою здатність виготовити для себе робочий інструмент. Це й був вирішальний, так би мовити, іспит на «майстерність» – на відповідність вимогам, що пред'являються до майстра як керівника виробничого процесу. Французькою мовою керівник виробничого процесу так і називається: «начальник роботи» – *chef d'œuvre*. (шедевр). У нас же це слово, шедевр, вживається для означення не майстра, а його виробу.

Подібні «трансформації» (щоб не сказати деформації) об'єктів у процесі освоєння їх людьми – пристосування до власних потреб та можливостей, – відбуваються не лише у сфері матеріальній, а й у «духовній». Варто лише в цьому зв'язку пригадати історію винайдення саксофону – духового музичного інструменту, названого за іменем його творця. Хоча подібні історії напевне пов'язані з появою кожного музичного інструмента, включаючи й нинішні електронні, нам вони невідомі...

Аналогічне явище спостерігається й у сфері «чистого мислення» – у науці та філософії. Коли ученого не задовольняє певне поняття, він обґрунтовує необхідність нового, випробовує його адекватність на практиці наукового дослідження і, означивши його новим словом (чи групою слів), пропонує до використання іншими. Подібно чинять і філософи, з тією, однак, різницею, що «дієздатність» запропонованих ними нових слів (та означуваних цими словами понять) завідомо не може бути перевірена на практиці й задовольняє лише суб'єктивні уявлення їх автора та тих, хто йому вірить «на слово».

Але наразі у нас мова не про винайдення нових «інструментів» спілкування, а про «трансформацію» існуючих. При тому «трансформацію», яка відбувається не в результаті свідомих зусиль, спрямованих на «удосконалення» слова (і поняття), а внаслідок стихійних, мало чи й зовсім неусвідомлюваних «змін», «доповнень», здійснюваних учасниками спілкування. Отож у даному разі уявляється більш коректним вживати термін деформація.

Найперші *деформації змісту* слів відбуваються вже «на самому початку» – у процесі освоєння (!) людьми слів як «інструментів» спілкування. Стаючи для кожної людини «своїми», слова набувають специфічного відтінку смислу відповідно до особливостей світобачення та світовідчуття цієї особи. Науковці з приводу цього

кажуть, що об'єктивні (=умовно загально визнані) значення слів суб'єктивуються: смисл слова (написаного чи мовленого кимось), «переходячи» у свідомість, пам'ять іншої особи набуває, хай і незначного, але особистісного відтінку. (Пояснимо на простому прикладі: кожна «особа жіночої статі», відповідно до природи свого ества, мріє про материнство – хоче стати матір'ю, притому – ідеальною. Але при цьому кожна з них по-своєму уявляє ідеал материнства.) Отож, за умови такої «поголовної» деформації змісту слів, аби «комунікація» відбулася, кожний її учасник повинен «очищувати» свої слова від особистісного смислу чи відтінку. Інакше спілкування виявиться неможливим («моя твоя не понімай!»).

Детальніше про це мова велась у статті «Мистецтво як засіб комунікації» (Див. «Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство», №32, 2015). Наразі нас цікавить інший аспект процесу деформації слів, а саме та обставина, що в процесі спілкування людей зазнає зміни не тільки зміст, а й форма слова. Застосовуючи вжите вище порівняння слова з посудом, можемо сказати: зазнає змін не лише вміст, а й «тара» – форма слова.

Зазвичай це відбувається стихійно, «ненароком», у процесі буденного спілкування людей. Хтось, «тугуватий на вухо», «недочуває» якихось звуків, інший, «недорікуватий» (шепелявий, гаркавий, гугнявий тощо) – недовимовляє якихось звуків, відтак з'являються слова-покручі, які можуть навіть з часом набути статусу «діалектизмів». Ось у нас, у різних регіонах, наприклад, кажуть про одне й те саме: одні – свято, інші – сьвято, треті – св'ято... Наддніпрянці кажуть треба, подоляни – траба, житомиряни – просто тра, на Уманщині – не терплять початкового «о», тому й кажуть Гумань (замість Умань), гобід (замість обід), гоїрок (замість огірок), Голька (замість Ольга) і т. д. і т. п.

Особливо ж «псуються» слова в процесі спілкування людей різної етнонаціональної приналежності, оскільки, крім вищезазначених причин для цього, з'являється цілий шерех додаткових..

Слово у мовленнєвій практиці – з формального боку – певна сукупність звуків. А в процесі мовотворення кожного окремого народу формується обмежений кількісно (від трохи більше десяти до кількох десятків) та своєрідний якісно (з огляду на спосіб видобування) набір звуків, які використовуються для утворення слів: голосні: (довгі, короткі, глухі, дзвінкі), приголосні (гортанні, носові), «шиплячі», «свистячі», «проривні», альвеолярні... і т. д. і т. п. Відтак мовні системи різних народів виявляються практично кількісно і «якісно» недостатньо сумірними. Через це «пересадження» слів з одного етнонаціонального мовного середовища до іншого пов'язане з мовленнєвими «спотвореннями». Наприклад, у нашій мові, як і в інших слов'янських, початково був відсутній звук, котрий тепер означається літерою «Ф», і його замінювали поєднанням звуків, яке здавалось найбільш адекватним – «ХВ» Сліди цього «недоліку» – в іменах (наприклад, в імені визначного вітчизняного етнологів Хведір Вовк), у приказках (перед паном Хведорком ходить Хведір ходорком), у жаргівливих каламбурах («не те «хве», що «хвїртка», а те, що у боки взялося, – «хвутбол»).

Справа ще більше ускладнилася з винаходом та поширенням писемності – через застосування різних систем означення мовленнєвих звуків. Широко відомі різночитання та різнотлумачення, пов'язані, наприклад, з транскрибуванням деяких грецьких літер. Так, наприклад, відтворення звуку, що означається у греччині літерою θ (тета), латиницею

намагаються передати через поєднання th (θεατρον – theatr), кирилицею – різно: через «т» (Θεοδoρ, – Тодор, Θoμα – Томас), або через «ф» (Феодор, Фома) або й через «х»-Хома. До того ж і звук, означуваний поєднаннями літер типу th, ch, sh, неоднаково «звучить» у різних мовних системах. Так, людину, чие ім'я позначене словом Richard, в Англії будуть звати Ричардом, у Німеччині – Ріхардом, у Франції – Рішаром, в Іспанії – Рікардом.

Ось цікавий і повчальний випадок подібних історичних «пригод» двох слів, результат яких прислужився нам для означення важливого життєвого явища. Слова ці латинські: magnus hister (магнус гістер), які в перекладі означають великий знавець. У ході тривалого їх вживання слова ці «пошлюбилась» (mag+ gister), внаслідок чого появилось «дитя» – magister (магістер), яке означало вчитель. Трансформація видається цілком логічним «розвитком» смислу поняття «великий знавець». У подальшій еволюції початкового смислу слово magister означало – начальник (у давньому Римі), урядовець (у Візантії), керівник релігійного Ордена (у середньовічній Європі). Зараз цим словом означається у нас, як і в деяких зарубіжних країнах, перший (початковий) науковий ступінь.

Водночас зі смисловою еволюцією відбулася також трансформація графічної та звукової структури слова magister. Так, у Німеччині літеру g замінила h (magister – mahister). Оскільки ж у мовленнєвій практиці німців звук, означуваний буквою (h), у відкритому складі «не читається» (наприклад, пишуть sehen (зеген), читають – зейен), слово mahister звучало, як maister (майістер.). У такому варіанті воно було почуте й запозичене нашими предками, а далі «спородило» нам ціле «сімейство»: майстер – мастак (зверніть увагу!) – мастацтво – мистецтво. Ця трансформація за смисловою суттю також не позбавлена підстав: первісний зміст вихідного слова magister (великий знавець, учитель, що пов'язане з уявленнями про розУМ), приховано, або, як то пишуть «дуже вчені», імпліцитно, тут зберігається. Пригадаймо: у чехів мистецтво означається словом umeni (уміння), у хорватів -umjetnost (умілість), у німців – Kunst (від kundig – вмільий, спритний).

Щойно описане явище – історичний процес деформації як змісту, так і форми слів, – викликає в уяві образ фантастичної Ріки часу, незупинний плин якої невідворотно «замулює» все, що трапляється на її шляху... Тому іноді потрібні спеціальні «археологічні розкопки», аби відтворити первісний вигляд та смисл явищ, предметів, слів...

Згадаймо кілька вражаючих фактів зі сфери образотворчого мистецтва. Ось фрагмент «історії» славнозвісної ікони «Володимирської Богоматері» (насправді – Вишгородської): фетишистська віра в «чудодійну силу» цієї ікони – нібито носія божественної сили, а не краса зображення – спонукала московського князя Боголюбського викрасти її з Вишгорода, а його наступників перевезти до Москви, де її і неодноразово виставляли на міських мурах перед наступаючими ворогами – як нібито заступницю. Від дії часу та різних несприятливих умов зберігання зображення на ній втратило свою первозданну свіжість, фарби потьмяніли, час від часу луцились та осипались, особливо на «одіяннях», через це зображення підмальовували та замальовували різні майстри, різними фарбами, з різним ступенем майстерності. Отож,

якщо й була вона колись краси такої, що сама по собі була здатна викликати особливу увагу й «будити піднесені почуття», то від неї давно й сліду не лишилось. А тимчасом ікону «шанували» й «шанували»... У жовтні 1918 р. уряд революційної Росії видав декрет про облік, реєстрацію та збереження пам'яток мистецтва й старовини. Після падіння комуністичного режиму широкою громадськістю стали відомі й ті аспекти цього декрету, що раніше приховувалися: аморальні й злочинні стосовно духівництва, особливо тієї його частини, яка була в опозиції до більшовиків та їх влади. Але нас цікавить інший аспект – мистецтвознавчий.

Серед інших заходів на виконання того декрету була здійснена наукова реставрація ікони. Після розчищення з'ясувалося, що від первісної роботи залишилося тільки зображення облич (ликів). Після реставрації ікона тривалий час перебувала в експозиції Третьяковської галереї. У тому ж таки році, в одному із сараїв Звенигородського собору з-під купи хтозна-коли заготовлених дров були здобуті старі ікони, які пролежали кількасот років як непотріб. Серед них виявились і три роботи Андрія Рубльова: «Спас», «Архангел Михаїл» та «Апостол Павло». Перша з них на той час наполовину осипалася. Усі вони були відправлені в реставраційну майстерню, а згодом прикрасили експозицію «Третьяковки». Визнано було, що ці ікони як мистецькі твори належать до найзначніших шедеврів з поміж тих, які коли-небудь і де-небудь були витворені за допомогою пензля та фарб...

1919 р. в одному з підсобних приміщень Спаського монастиря у Ярославлі – називалось це приміщення досить виразно «рухлядая» – серед всілякого справді мотлоху була віднайдена ікона, що привернула увагу насамперед своїми великими розмірами. Під час реставраційних робіт під верхнім шаром пересічного малярства на цій дошці було виявлено старовинну прекрасну ікону, що, як вважають, можливо, належить письму перших київських «ізуграфів» – з кола Алімпія Печерського. Від часу відновлення цей твір відомий у світі під назвою «Ярославська Оранта».

А ось маловідомий, проте ще більш вражаючий випадок з історії мистецтва слова. Походження слів промисел та промисловість у російській мові (промысел, промышленность) М. Фесмер виводить (з посиланням на «отца русской истории» М. Карамзіна) від слів промышлять, промыслить, промысел і на додаток відсилає читачів до статті «мысль», вочевидь пов'язуючи їх генетичне родство. Насправді російське слово «мысль», як і його українські відповідники (мисль, дУМка), не мають ніякого стосунку до етимології українонародного слова «промисловість», від якого й пішло відповідне російське. Ця помилка відомого, німецького за походженням інтерпретатора етимології російських слів, як і його «колеги» – данського з походження знатока «великаво русскаво изыка» В. Даля та багатьох інших «толкователей», своєю причиною має те, що вони не знали як слід української мови, тому хибно вважали її «наречием» російської, тоді, як насправді російська мова є одним з варіантів розвитку давньоукраїнської.

Розгадка походження слова «промисловість» (відтак – і російського «промышленность») міститься у... «Слові о полку Ігоревім», на самісінькому його початку. У «заспіві», тобто перед тим, як розпочати «пісню», автор «Слова» демонстративно відкидає «поетику» легендарного Бояна: «Не лепо ли ны бяшет, братие,

начяти старими словесами трудних повестий о полку Игореве, Игоря Святославлича! Начати же ся той песни по былинамъ сего времени, а не по замышлению Бояню! Боян бо вещий, аще кому хотяше песнь творити, то растекашется мыслью по древу, серым волком по земли, сизым орлом под облакы».

Саме так виглядав початок «Слова...» в першій (1800) публікації, здійсненій його «першовідкривачем» О. Мусінім-Пушкінім. Виділені в ньому жирним шрифтом слова на довгі півтора століття стали «каменем спотикання» для читачів та коментаторів. Що означає «вовк» та «орел», ніби ясно, а от що означає «растекається мыслью по древу»?

Тракували цей «пасаж» по-різному. Ось, наприклад, відомий російський поет В. Жуковський просто переписав:

Вещий Боян,
Есть ли песнь кому сотворить хотел,
Растекался мыслию по древу,
Серым волком по земли,
Сизым орлом под облаками

Так само вчинив – століттям опісля! – і Д. Ліхачов, який вважався росіянами чи не найавторитетнішим знавцем давньоруських писемних джерел:

...Ибо Боян вещий,
если хотел кому песнь воспеть,
то растекался мыслию по древу,
серым волком по земле,
сизым орлом под облаками.

«Растекались» мыслью по древу» і Л. Дмитрієв («О Бояне, соловию старого времени! Абы ты сия полкы ущекотал, *скача, славию по мыслену древу*, летая умом под облакы, свивая славы оба полы сего времени, рища в тропу»), і Н. Рилєнков (У Бояна Вещего, бывало, если петь он начинал о ком, *мысль, как серый волк в степи, бежала, поднималась к облакам орлом*»), і Н. Мещерський (Боян вещи, если кому хотел сложить хвалебную песнь, то растекался мыслью по древу, серым волком по земле, сизым орлом под облаками»), і багато інших «адорантів» раритетного поетичного шедевр.

Не уник цього непорозуміння і наш поет-академік М. Рильський. Ось його «переклад» із староукраїнської («давньоруської») на сучасну: «Боян-бо наш віщий, як хотів кому пісню творити, *розтікався мислю по древу, сірим вовком по землі, сизим орлом попід хмарами...*» І далі: «О Бояне, солов'ю наш давній! Тобі б сей похід *ощебетати, по дереву мислі пурхаючи, розумом ширяючи під хмарами, давню славу звиваючи з новою, летючи тропою Трояною через степи на море*» [8]. Вчитавшись у текст Рильського, не важко помітити передусім граматичну помилку. У тексті «Слова...» вжито лексему мисль в орудного відмінку, то ж у перекладі мало би бути подвоєння передкінцевої приголосної – мислю (за зразком мить- миттю, вісь – віссю, рись- риссю, міль- міллю, сіль – сіллю і т.п.). Та подив викликає інше: що поет-Рильський не зауважив художньої логіки побудови тієї строфи, не відчув метафоричної паралелі до *вовка та орла* – живих істот, які розтікаються, тобто розбігаються, одна з них при цьому ширяє під хмарами, інша – стелиться по землі, а третя «розтікається» (від *текти*,

тікати, утікати), тобто розбігається, по дереву. І «мисль», думка, тут ні до чого, як і вигадане «дерево мислі» чи «мисленне дерево»...

Чи не першим відчув недоречність слова «мисль» у цьому пасажі поет А. Майков і наважився замінити його на інше, яке означає *живу істоту*:

... Не гоняясь мыслью за Бояном!
Песнь слагая, он, бывало, вещей,
Быстрой **векшей** по лесу носился,
Серым волком в чистом поле рыскал,
Что орел ширял под облаками!

«Векша» – одне з давньоруських «імен» того звірка, якого тепер у нас називають (як де!) – то білкою, то веверкою. Після цього по «дереву» із «Слова...» вже «заскакала» білка: «... *Вещий Боян, если песнь кому пропеть собирался, то растекался белкой по дереву, по земле – серым волком, сизым орлом – под облаком!*» (Д. Шкляревський), «*Баян, певец тот вещий, коль кому восхочет песни, белкой он течет по дереву, по земле он белым волком и орлом под облака сизым...*» (К. Бальмонт) і т. д.

Перевірити, яке слово насправді було в цьому пасажі з тексту оригіналу «Слова о полку Игоревім» – до редагування його першовидавцями, – виявилось неможливим: оригінал загинув у полум'ї російсько-французької війни 1812 р. Не було вказівки чи бодай натяку на це і в списку «погрешностей», який додавався до першодруку. Але наявність помилки в даному тексті ставала дедалі очевиднішою, і вона була виправлена: завдяки спогаду про ще одне давнє ім'я *білки, веверки, векші – мись*. Безперечно, саме це слово вживав «конкурент» Бояна, але редактори не знали його справжнього значення і вирішили що автор «Слова...» припустився орфографічної помилки та й вирішили її усунути, додавши літеру «л», чим «перетворили» звірка – на «думку»!..

Словом *мись* (форма якого вказує на означення *збірного поняття*, на зразок *чудь, жмудь, весь, русь, обь* і т. п.) у часи автора «Слова...» (XI–XII ст.) означували дрібних гризунів, зокрема – лісового. Надалі дещо деформоване (*мись – миш*), воно стало означати те, що й сьогодні означається цим словом, тимчасом як і різновид *лісових* гризунів набув назву *білка* (всупереч тому, що віроч зовсім не білий!)

З історії відомо, що в ті часи хутро взагалі, а білки зокрема, високо цінувалося як товар і слугувало навіть у лісостеповому регіоні *мірилом мінової вартості*, тобто виконувало роль грошей. Подібно до того, як у степових краях товаром та навіть мірилом товарообміну (своєрідними «грошима») були *коні та вівці*. Свідчення цього збереглися в сучасній назві нашої грошової одиниці – *гривня* (від *грива*) та міри ваги – *гиря*. Останнє слово збереглося в сучасній мові персів і вживається там для означення... *вівці*. А що це слово – нашого походження, а не запозичене в іранців, свідчить давня примовка «шапка-гирка зверху дирка», як і назва довгої палиці – *клюки*, яка слугувала тоді та слугує й тепер головним «виробничим реманентом» вівчарів – *гирлига*...

Досі у нас кажуть про лисицю, яка полює на мишей, що вона «мишикує». На поживну звірину, яка мешкала у відкритому просторі – у степу (полі), наші предки *полювали*, а «*миськувати*» ходили в ліс. Щоб упіймати, *зловити* прудку *мись*, яка з блискавичною швидкістю бігає по деревах, потрібна була неабияка спритність – *ловкість*. Звідси й пішло: *лови мисі – мисьлови – мисьловство – мисливство*.

Чергування «о» у другому складі з «е» та «і» характерне для українщини. Порівняйте: молоти – *меливо*, пороги – поріжки, дороги – доріжки, коло – *коливо*.

Отож мовно-мисленна характеристика занять *мисловством* зрештою акумулювалась у короткій формулі *ходіння про мисль – промисел*. Звідси й термін *промисловість* та його російський відповідник – *промышленность*.

З часом зміст формули «*про-мисел*» втратив «генетичний» зв'язок з назвою конкретної тварини, і це слово стали вживати для загального означення діяльності з добування засобів до життя: «рибний промисел», «текстильний промисел», «лісовий промисел». А згодом цієї назви «сподобилися» також різні види виготовлення предметів, призначених для задоволення й естетичних потреб людей, – *художні промисли*.

Проте нас цікавить не стільки спосіб «добування» інформації, «зашифрованої» плином часу у «слові», скільки обставини цього «шифрування» та умови, які сприяють збереженню в часі первісних форми та змісту слова, тобто «закодованої» в ньому інформації. Вище зазначалося, що ці «деформації» неunikнено відбуваються за умов *відкритого суспільства*, тобто в процесі активного міжнаціонального, міжетнічного спілкування...

Загальновідомо, що навіть дуже добре вино за умов зберігання його в недостатньо щільно закупореному посуді, втрачає первісні якості аж до того, що обертається на оцет. Натомість у герметично закритому посуді вино «зберігає» свої початкові якості та навіть, на думку знатоків і поціновувачів, значно поліпшує їх. Як не дивним це може видатися з першого погляду, подібне відбувається і зі *словами як носіями інформації*: в умовах відкритості суспільства до активного міжнаціонального спілкування слова неunikнено зазнають змін як у внутрішньому змісті, так і в зовнішній формі (мовлення, графіка). Натомість в умовах ізоляції (чи то «добровільної» – «старообрядці» в Росії, чи то вимушеної: еміграція релігійних громад «мормонів», «молоканів» та деяких інших «сектантських» утворень до США) певним етно-національним групам, навіть за умов вельми тривалого перебування в оточенні іншомовного середовища але при відсутності активного спілкування з ним, вдається зберегти свою «рідну» мовленнєву сферу від серйозних пошкоджень. Вражаючим прикладом є *санскрит* – законсервований у часі прадавній «сколок» мови *наших* предків.

Погляньте ось на це зображення: ... Ні, це не відбиток печатки, як ви могли подумати, і не ієрогліфи. Це написане санскритське двоскладове слово. Переписане (транскрибоване) латинськими літерами, воно має вигляд ось такий: gnātu. А звучатиме як *джнату*. Що стосується змісту цього слова, то він передається дієсловами: англійською мовою – *know*, німецькою – *kennen*, французькою – *connaître*, іспанською – *conocer*, грецькою – *γνῶσομαι* (гносомай), латинською – *cōgnōsco* (когноско), російською – *знать*, польською – *znać*, чеською – *zna'ti*, сербо-хорватською – *znati*, українською – *знати*, а от азербайджанською – *білмәк*.

Значення (тобто зміст) слова і його звучання (тобто мовленнєва форма) у санскриті й українській (як, утім, і в інших слов'янських мовах) – майже *збігаються*, а в англійській та інших європейських (не слов'янських) мовах наявне тільки віддалене «відлуння» – kn, gn, ģn, натомість в азербайджанській (як і в інших не індоевропейських мовах) – жодного натяку на спорідненість.

І слово «знати» – не виняток. Наведемо короткий перелік таких «співпадінь» українських та «санскритських», тобто індійських, слів. У стовпчиках: ліворуч – сучасні українські, праворуч – санскритські, тобто індійські (мова хінді) слова. Курсивом подані російські відповідники.

Баловство – Балатва	Бування – Бхаванія	Вертіти – Врит (врат)
Біда – Бхсда	Бути – Бху	Васанта – Всна
Багатство – Бахутва	Валик – Валика	Поворот, Вертання – Вартана
Бадьорий – Бадра	Вал – Вал	Ворог (ворожий вражий –
Боятись – Бхьяс	Вам – Вам	Враджья
Сварка – Свар	Вас – Вас	Вїдати – Вьяд
Брат – Братри	Вдова – Видхава	Гаркати, гарчати – Гардж
Братство – Бхратрътва	Вергіння – Вартана	Загата – Гати
Будити – Будх	Відати – Всд, вид	<i>Вицати – Вяк (бякать)</i>
Буран – Бхурана	Ведіння – Ведана	Г'ора – Г'ири
Горіння – Гхрьни	Кожний Кашчит	Нас – Нас
Грабувати – Граб	Як – Ка (<i>рос. как</i>)	Небеса – Набаса
Грива – Грива	Кадка Кандука	Ні – Нед (<i>рос. нет</i>)
Груди – Хрид	Кара – Кара (убивство)	Низина – Нихина
Гризіння – Грасана	Кашель – Каш, каша	Низько Ништка
Калюжа – Калюжа	Коли – Када (<i>рос. когда</i>)	Спадати -Ниспад (<i>рос.</i>
Гудіти – Гудита грати (у чех. – гудба –	Когорий –Катарат	ниспадать)
музика)	Кратний Крату	Новина (Місяця) –Павина
Гукати, – Гху	Кров – Крави	Повий –Пава
Давання Даван	Кручений – Крупча	Ніготь – Нігха
Дай мені – Деха ме	Скрушно –Круш	Нос, носик – Наса, пасика
Дати –Да	Кулик –Кулика	Ніч – Ніч
Двожкість – Двандва	Куль – Кула	Обох –Убайох (<i>рос. обоих</i>)
Діва – Деві	Кучерявий (Курчавий – Курча	Овечка – Авика
Дерев'яний – Дравья	Куш – Кустха (<i>рос..куст</i>)	Вогонь – Агни (та ім'я бога
День днина – Дина	Купа –Куча	Вогню)
Дерево, Дрова – Драва	Ладити – Лад	Один –Ади (<i>рос. один</i>)
Сім'я – Самья	Ласкати – Лас	Відкритий – Уткрита
Десятеро – Дашатара	Ліпити Лип	Відчалити – Утчал
Диво – Диво	ЛипучкаЛ –ипатка	Падати – Пад
Дивний (дивовижний) – Дивья	Липше (трохи) –Лип	Пара – Пара (другий)
Доля – Дала	Лупити – Луп	Піна –Пена (<i>рос. пена</i>)
Хата –Хата	Любити – Любх	Первий – Пурва
Драти – (рвати)Дри	Лялити, ніжити – Лал	Перепливати – Парাপлавате
Тікати (драпати) – Дра	Мастак (голова) – Мастака	Пес –Пса

Дурний –Дур	Материнство – Матр'єва	Півень – Кур (співати)
Дути – Дху	Мед – Мадху	Піч – Пач
Дирка – Дрика	Мертвий – Мритью	Печиво –Пачана
Дим – Дхума	Мішок – Машака	Пити –Піга (па, пи)
Дядя (дядько) – Дада	Мій –Ме	Плавання – Плавана
Сутність – Дститва	Морочити –Мракш	Той,що пливе -Плава
Живий – Дживан, джива	Мора-ок (мрак, затемнення) –	Потакати (потурати) –
Життя (живіт) – Дживатва	Марка	Потакам
Сіно – Сина	Мліти – Млаи	Приємно –Прия
Зима – Хима –	Мертвий –Мрита	Простір –Прастара
Земля – Хема	Мокнути, мочити – Мок, моч	Проти – Прати
Знання – Джняна	Обличчя , лице, морда – Мурдхан	Протистояти – Пратиста
Знати – Джна	Мишка – Мушка	Радувати – Радх
Знаток – Джанака	М'яти – Матх	Руйнувати – Руй
Покалічення – Банда	Нагий – Нагна	Рана – Врана
ІншийАнья (рос. иной)	Нам – Нах	Поранений –Вранин
Мул -Ила (рос. ил)	Напій – Пиво	Річ (мовлення) –Річ
Роса – Раса	Сухо – Суха	Надавати тумаків – Тама
Рубати –Ру	Сушка – Сушка	Пітьма – Тамас
Рушити –Руш	Тоді –Тада (рос. кажутъ тагда)	Іти –Іти
Садити –Сад	Утрьох – Тришу	Чашка –Чашака
Свекор Свакар	Таскати –Тас	Відьма –Відма (Видман -
Світлий –Света	Твій –Тва	людига велиїо вченості ,
Свій – Сва	Творити –Твор	знавець)
Властивість -Сватва (рос. свойство)	Те – Те	Четверо –Чатвара
Своjak –Свака	Тобі –Твайи	Чотири –Чатур
Сварка –Свар	Темно –Томо	Чотиричастний – Чатушка
Сайво – Сайя	Труг – Терти	Чотирнадцять – Чатурдацан
Слава – Шрава	Тоді – Тада (рос. кажутъ тагда)	Чудак –Чуда
Славлення –Шраваніс	Тонкий – Тону	Чулан –Чула
Смерть –Мритью	Торення (дороги) – Тарана	Шалаш –Шала
Сніг –Снеха	Той –Тат (рос. тот)	Шаман –Самана
Збори, Збирашя –Сабрана	Треті –Тритіс	Грива – Шия, грива
Амбар –Самбара	Три – Три	Швидко , шибеник – Шибхам
Собраття – Сабратри	Троє, тріада –Трая	Юна – Юний.
Співпадіння, удача, згода – Сампад	Трійка Трека	
Стан –Стхана	Боягузтво - Траса (рос.	
Стати (зупинитися) – Ста	<i>трусость</i>)),	
Сто – Сого	Тугий – Тунга	
Ступа – Ступа	Турити (штовахати) – Тур, тудж	

Слово «санскрит» у перекладі з *xindī* – мови, якою користується переважна більшість жителів Індії, – означає *впорядкований, довершений*. Ким та порівняно з чим, ця мова вважається довершеною? Вона вважається довершеною *індусами* порівняно з іншими – «дравидійськими» (їх близько двохсот! [3, с. 49]), – мовами, якими користується значна частина населення Індії.

Упродовж тривалого часу, аж до епохи «Великих географічних відкриттів», у Європі мало що знали про Індію. Обходилися чутками та казками. Навіть знаменитий «відкривач» Америки Христофор Колумб мав вельми тьмяні уявлення про країну яку відправлявся освоювати. Висадившись на один з «відкритих» ним Ангільських островів, він був упевнений, що перебуває в Індії, притому – не в одній, а в кількох з них: «знаходячись тут, в Індіях...», – писав він каталонській королеві Ізабелі [2, с. 112]. Згодом європейці, вражені самотністю тисячолітньої історії індійської культури, а особливо тим, що структура європейських мов аналогічна структурі індійської мови та містить велику кількість «спільних» слів, беззастережно віддали «пальму першості» санскриту. Саму цю групу мов промовисто назвали індо-європейською, а носіїв культури – *індо-арійцями*. Санскрит набув статусу «батька» європейських мов. Однак наприкінці ХІХ ст. думка змінилася: більшість мовознавців дійшли висновку, що це саме санскрит успадкував набутки європейських мов. Однак це не вирішувало питання про мовні першопочатки: *поміж європейських якась-то мова була первісною?*

1880 р. (згадаймо: самий розпал російських гонінь на українську культуру і зокрема мову) у місті Одеса (зверніть увагу: не в Києві чи Харкові, не кажучи вже про Львів!) вийшла друком брошура «Древность малороссийского языка». Її автор, поляк з походження, європейськи освічений лінгвіст, *польський та російський* мовознавець М. Красуський зазначав: *«Еще недавно санскритский язык считался отцем всех арийских, теперь пришли к заключению, что он лишь может назваться их братом. А где же «отец»? Він категорично і однозначно відповів – «малоросійській» : «Занимаясь, долгое время сравнением арийских языков я пришел в убеждение. что малороссийский язык не только старше всех славянских, не исключая так называемого старославянского, но и санскритского, греческого, латинского и ПРОЧИХ арийских. А между тем малороссийский язык не имеет по настоящее время даже порядочного словаря! Это обстоятельство и помешало нашим и заграничным филологам открыть действительный источник древних языков. К тому же в последнее время заграничные ученые начали убеждаться, что колыбелью арийских племен не была Средняя Азия, но так названная Сарматская долина, или Славянская; следовательно, на этой равнине по настоящее время ЖИВУТ Малоросы и происшедшие от них же колонисты на севере, и Новгородцы: и вообще Великоросы. Известно, что новгородское наречие наиболее подходит к малороссийскому».*

М. Красуський не лише задекларував першоосновність української мови серед індосвропейських, а переконливо, оперуючи даними порівняльного мовознавства, довів: *наочно, на пальцях рук продемонстрував істинність свого твердження*. Логіка насправді «проста, як усе геніальне». Виходячи з того, що числівники – найдавніший елемент мови, М. Красуський показав, що назви чисел у європейських мовах походять

саме від праукраїнських найменувань. Отож, і всі слов'янські, включно з «великим і могутим», завдячують своїм походженням праукраїнській мові.

Звісно, таке «нахабство» не могло бути терпимим у Росії [7]. Брошуру за «крамольні» думки, опубліковані в ній, велено було знищити. Та виявляється, що іноді не горять не тільки рукописи, а й друковані тексти. Віднайдений був чи не єдиний чудом уцілілий примірник і слушного часу перевиданий у журналі «Індоєвропа» (№1, 1991). За чверть століття, що минуло відтоді, в цьому напрямі здійснено чимало важливих і цікавих досліджень, зокрема й українськими індологами, які недвозначно засвідчують близьку спорідненість не тільки санскритської та української мов, а й основ побутової культури, що підтверджує топо-тагіроніміка (назвах місцин та водойм) та в імена і прізвища.

Проте настільки міцні в нас «пережитки» (?) почувань власної нібито «меншовартості», що й у цій царині знаходять собі «місце бути». Не кажучи вже про російських «патріотів» з їхньою манією «всечеловечности», не можуть остаточно погодитись з пріоритетом української серед індоєвропейських мов і вітчизняні невігласи. Навіть наші видатні дослідники спорідненості українщини зі санскритом часом також «заїкаються». Наприклад, видатний індолог С. Наливайко пише: «*Ім'я Мокоша – слов'янський різновид індійського Махеші, а Махеші – ще одне ім'я дружини Шіви, синонім до Махадеві – «Велика богиня»*» [10]. Подібно й у розгляді інших давньотрадиційних українських імен, топонімів та гідронімів дослідник акцентує увагу на їхньому «індійському» або «санскритському» корінні. Так, ніби це колись індуси сюди прикочували й залишили тут різноманітні сліди свого перебування!.. Тоді як насправді це саме наші далекі пра-пра-предки – «коровичі» (Наливайко обережно – обминаючи слово *українські* – називає їх «нашими **індо(!)**-європейськими предками!) на волах здійснили «вояж» до Гімалайських гір та берегів Гангу і там поклали початок розвитку великої індійської культури, частиною, носієм і виразником якої і є «санскрит», а простіше кажучи – індійська мова, яка так і називається – *хінді*, але коріння якої – *тут, на наших землях*.

Ще 1933 р. О. Білецький у вищезгаданій статті «Давня Індія та її література» категорично й однозначно відзначав: «... індійська історія **ПОЧИНАЄТЬСЯ** з того, що за непам'ятних часів з *Іранського плоскогір'я* прийшло в долину Інду та його притоків *пастуше арійське* (не *індо-арійське!*) плем'я і зі своїми чередами розселилося, перемагаючи опір тубільців, на родючих просторах річкової країни. Тут, не знаючи ні міст, ні центральної влади, у рамках родової організації, яку пізніше заступила громада, жили вони довгі віки, складаючи свої найстаріші гімни. Тут склалася й зміцнилася в них та первісна форма суспільства – в Індії вона набула особливо сталого характеру, – яку ми називаємо сільською громадою і громадським землекористуванням...» [3, с. 49].

Той воловий «вояж», проміжним пунктом якого стало Іранське плоскогір'я, тривав не один десяток століть, то ж «по дорозі» було «насіяно» чимало слів, які там «проросли», часом «схрестившись» з тамтешніми місцевими, «визріли» і дали врожаї. Ось, приміром, слово «Бог». Видатний українознавець І. Огієнко (митрополит Іларіон) писав: «Слово Бог було в нашій мові з дуже давнього часу, а дісталось до нас десь із південного Сходу, із персько-іранського світу, порівняйте санскритське *bhago*, зендське *bagha*, перське *bagha*, – багач, багатство, добро, податель добра. Наші

слова: багач, багатий, багатир, багатство (давніші: богач, богатий, богатир, богатство), збожжя – збіжжя й т. ін. одного пня з словом бог» [9]. У цьому неможливо не вбачити виразного сліду тривалого упослідження української культури загалом та зокрема й особливо – української мови як носія цієї культури.

Можливо, що й так. Але вірогіднішим видається, що це слово та відповідне поняття – таки нашого походження, і було посіяне по дорозі до Індії. Адже тепер, у світлі новітніх досліджень, стає дедалі ясніше, що вектор історичного процесу «розсіяння» лексики, яка лягла в основу індо-європейських мов, мав вигляд не «Схід–Захід», а навпаки. Відтак, можливо, варто було б, продовжуючи розгадувати «індо-європейські таємниці України» розпочати розслідування україно-європейських таємниць Індії? Уявляється доречним повернутися до вжитого вище слова «вешка» і зауважити, що подібні слова є в давньоіндійській *vaḥśas* – вакуша) та персидській (*vešak* – вешак) мовах. Індуси цим словом називали «тваринку, що живе на деревах», а перси – «руду лисицю». Великий знавець етимології російських слів М. Фесмер категорично заперечував думку про можливість запозичення слова *вешка* від індусів та персів. І напевне мав рацію, бо справа виглядає так, що саме перси та індуси успадкували це слово від давніх слов'ян.

«Зерна» тих «врожаїв» – часом генетично вже модифіковані – вітри історії час від часу заносять до нас, і ми їх вшановуємо як поважних іноземців, не тільки «не впізнаючи» – навіть не здогадуючись, що вони – нашого «роду-племени». М. Красуський назвав десятки таких, «запозичених» у нас – при тому в різні часи запозичених! – слів. І чи не найбільш вражаюче враження справляють слова, пов'язані з обставинами одомашнення нашими предками коня, яке відбулося уже в часи після волового «вояжу» до Гімалаїв. Одомашнений кінь був рідкісним розкошем, ним володів великий та могутній пан, володар – словом Конязь – *Князь*. Німці витлумачили на свій лад – *König* (кьоніг, що означає по-теперішньому *корль*, англійці – по-своєму – *King* (*король*) та *Queen* (*королева*), запозичили відповідно шведи – *Konung* на норвежці – *Wiking*, а також, по-особливому, іспанці: кінь у них – *Kabala*, у якій прозоро проглядає наша-таки кобила. Від іспанців це слово і поняття позичили (в часи іспанських завоювань Франції) і французи і назвали вершників квалрами, а кінну армію – кавалерією. На користь вірогідності саме такого шляху запозичень лексики, пов'язаної з прирученням та використанням коня красномовно свідчить той факт, що ця благородна тварина має свої особливі «національні» – а *horse* (*англ.*), *das Pferd* (*нім.*), *Hes* (*швед.*) і т.д. Не менш вражаючими видаються міжнародні пригоди нашого слова радити та похідних від нього. Насамперед зауважимо, що первісне значення цього слова не «*советовать*», не *to device* (*англ.*) і т.д., а – *робити*. «Зрадити справу», «дати чомусь раду» означає саме зробити щось. Свідченням цього є значення похідних від цього слова у слов'янських мовах: *радички* у чех. Болгар, сербів, хорватів – це не «советники», не «порадники», а – працівники. Так само наша Рада – не «Совет», не «Council», робочий орган. У цьому зв'язку може бути ясно, наскільки дотепними та розумними були ті депутати, – чи не «колеги» Колісниченка та Ківалова!?, які пропонували перейменувати раду на «говорильню» (фр. *parlament*). Похідні від цих цього нашого слова – різні «-rat'и» (Бундесрат), відтак – ратуші та ратифікації. Від **рала** (ора(д)ла) та **р(а)ядна** до

жонд”у (польськ. уряд) та індійського *раджі*³ німецьких Ratuscha (*ратуша*), Ratification (*ратифікація*), Bundesrat (*бундесрат*) – виразні сліди українородного *радити*.

Висновки. «Слово» є унікальним носієм інформації, що зумовлює його визначну роль як універсального засобу спілкування. Виконуючи цю «місію», слово піддається різного роду спотворенням як його змісту (смислу, обсягу інформації), так і форми, під якою мається на оці виголошення (озвучення) слова у мовленнєвій практиці та графічне його позначення на письмі. Природними і неунікненними причинами таких «деривацій» є індивідуальні мовленнєві та слухові відмінності між людьми – учасниками спілкування навіть однієї, «природної» мовної системи та відносно недостатня «сумірність» мовних систем різних народів. Відтак об’єктивними умовами спонтанного, *стихийного* збереження первісних змісту та форми слова є обмежений обсяг комунікації, що суперечить самій природі та призначенню слова. До факторів «суб’єктивного» характеру, які здатні применшити, якщо не цілковито застерегти слова від ушкодження їх форми та змісту, може бути цілеспрямована інтелектуальна робота, спрямована на поглиблення та поширення знання рідної мови та всезагальне дотримання науково обґрунтованих норм її вживання, зокрема й нового словотворення. Що ж до самого явища, факту, *результатів* збереження первісних змісту та форми слова як носія інформації, то, як впливає з вище поданого аналізу, важко перецінити їхнє культурно-історичне значення: вони проливають додаткове світло на першопочатки людської історії, людської культури та місце і роль у цьому процесі мови та народу – її творця. Приводу намагань «дуже вчених» мовознавців, – зокрема й особливо російських, – нехтувати історичними фактами, не кажучи вже про традиційне для російських шовіністів заперечення навіть самого факту існування української мови, напрошується відома оцінка недолугих будівельників, які відкидали саме той камінь, який годився стати наріжним⁴.

Література:

1. Безклубенко С. Вступ до культурології / С. Безклубенко. – Київ : Альтерпрес. – 498 с.
2. Безклубенко С. Ошибка дона Христофора Колумба / С. Безклубенко. – Київ : Альтерпрес, 2005.
3. Білецький О. Давня Індія та її література : антологія давньоіндійської літератури «Голоси Стародавньої Індії» П. Г. Ріттера / О. Білецький. – Київ : Дніпро, 1982. – С. 49.
4. Гильтебрандт П. «Новоявленный Иван Синайский» / П. Гильтебрандт // Древняя и новая Россия. – 1880, т. XVI. – № 4. – С. 827–830, 829–830.
5. Євангеліє від Івана, 1:1-14.
6. Євангеліє від Матвія 21:42
7. Красусский М. М. Древность малороссийского языка / М. М. Красусский // Индоевропа. – Київ, 1991. – С. 9–39.
8. Леся Українка. Збір. тв. у 4-х т. Т. I. / Леся Українка. – Київ : Дніпро. – С. 186–187.
9. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українців. – Київ, 1997.
10. Наливайко С. Індо-європейські «таємниці» України / С. Наливайко. – Київ : Просвіта, 2004. – 448 с.
11. Рильський М. «Слово о полку Игоревім» за виданням 1800 р. / М. Рильський. – Київ : Держлітвидавництво України, 1939. – С. 213.
12. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – Київ : Дніпро, 1976. – С. 487.

³Коли в 20-х роках минулого століття в Індії розпочався рух за самоврядування, його назвали svagadj (*хінді*), що означає *самоврядування*.

⁴«Камінь, що його відкинули будівничі, – той камінь наріжним став каменем» (Євангеліє ід Матвія, 21:42).